

Memorie van toelichting

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVOORSTEL

Wetsartikelen 1 tot en met 3

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 afzonderlijk bij wet vastgesteld en ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 2018 wijzigingen aan te brengen in:

1. de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat;
2. de begrotingsstaat inzake de agentschappen van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat;
3. de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
4. de begrotingsstaat inzake de agentschappen van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
5. de begrotingsstaat van het Diergezondheidsfonds.

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht.

De Minister van Economische Zaken en Klimaat,

E.D. Wiebes

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,

C.J. Schouten

B. ARTIKELGEWIJZE TOELICHTING BIJ DE BEGROTINGSARTIKELEN (SLOTVERSCHILLEN)

De beleidsartikelen

Beleidsartikel 1 Goed functionerende economie en markten

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschil en (+ of -)
VERPLICHTINGEN	188.251	8.932	6.590	203.773	200.563	-3.210
UITGAVEN	186.154	9.278	8.449	203.881	201.785	-2.096
Subsidies		512	-164	348	236	-112
Digitalisering regionale radio		112	0	112		-112
Cyber security		400	-164	236	236	
Opdrachten	7.503	1.664	-1.091	8.076	6.156	-1.920
Onderzoek en Opdrachten	2.021	-17	249	2.253	2.197	-56
Beleidsvoorbereiding en evaluatie Frequenties en Veiligheid	5.482	187	-353	5.316	3.795	-1.521
Digital trust centre		1.494	-987	507	164	-343
Bijdragen aan agentschappen	25.732	7.032	6.188	38.952	39.124	172
Agentschap Telecom	14.544	6.887	5.597	27.028	27.195	167
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	11.188	120	616	11.924	11.929	5
DICTU		25	-25			
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	149.213		3.490	152.703	152.738	35
Metrologie	9.134		204	9.338	9.335	-3
Raad voor Accreditatie	190		5	195	209	14
ACM	696		18	714	737	23
CBS	139.193		3.263	142.456	142.457	1
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	3.706	70	26	3.802	3.531	-271
Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)	1.106		24	1.130	1.124	-6
Internationale organisaties	2.600	70	2	2.672	2.407	-265
ONTVANGSTEN	31.062		-24.665	6.397	16.600	10.203
Ontvangsten ACM	162		0	162	162	
High Trust	30.200		-24.682	5.518	15.194	9.676
Diverse ontvangsten	700		17	717	1.243	526

Toelichting op de ontvangsten

High Trust (€ 9,7 mln)

De High trust-ontvangsten bestaan voornamelijk uit het saldo van de door de ACM ontvangen en terugbetaalde boetes. Dat saldo fluctueert door de jaren heen. Dit komt onder andere door het aantal en omvang van de door de ACM opgelegde boetes en door de inhoud van gerechtelijke uitspraken en het moment waarop die in de tijd plaatsvinden.

Beleidsartikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) en (+ of -)
VERPLICHTINGEN	2.024.761	256.235	111.017	2.392.013	1.555.400	-836.613
Waarvan garantieplichtingen (indien van toepassing)	1.300.000	200.000	0	1.500.000	714.964	-785.036
Waarvan overige verplichtingen (indien van toepassing)	724.761	56.235	111.017	892.013	840.436	-51.577
UITGAVEN	856.040	56.992	-22.779	890.253	875.703	-14.550
Garanties	57.269	-99	161	57.331	51.190	-6.141
BMKB	41.674		161	41.835	22.176	-19.659
Storting reserve BMKB					21.676	21.676
Groeifaciliteit	8.850		0	8.850	483	-8.367
Storting reserve Groeifaciliteit					4.466	4.466
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	6.745	-99	0	6.646	109	-6.537
Storting reserve GO					2.060	2.060
Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering						
Storting reserve MKB Financiering					220	220
Subsidies	119.146	5.886	-30.813	94.219	91.402	-2.817
Lucht- en Ruimtevaart			1.125	1.125	107	-1.018
MKB-Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)	29.493	-1.692	-13.776	14.025	14.036	11
Eurostars	17.808		-2.700	15.108	15.432	324
Bevorderen Ondernemerschap	5.707	4.155	2.935	12.797	12.058	-739
Groene Groei en Biobased Economy		1.000	-907	93	131	38
Cofinanciering EFRO, inclusief INTERREG	31.373	2.430	-2.487	31.316	31.016	-300
Bijdrage aan ROM's	5.380		127	5.507	4.956	-551
Verduurzaming industrie	26.000		-17.800	8.200	8.216	16
Overige subsidies	3.385	-7	2.670	6.048	5.450	-598
Opdrachten	32.303	12.242	-26.864	17.681	17.708	27
Onderzoek en opdrachten	4.119	-203	-318	3.598	4.245	647
Caribisch Nederland	1.221	2.335	-584	2.972	2.725	-247
ICT beleid	5.975	2.831	-1.519	7.287	7.488	201
Regeldruk	1.731	-325	161	1.567	901	-666
Mainport Rotterdam	7.868		-7.868			
Regiekosten regionale functie	1.016	-20	-586	410	261	-149
Invest-NL i.o.	9.657	5.124	-13.656	1.125	1.009	-116
Small Business Innovation Research	716	2.500	-2.494	722	1.079	357
Bijdragen aan agentschappen	108.127	-158	-9.681	98.288	97.132	-1.156
Bijdrage RVO.nl	83.929	9.653	-2.746	90.836	89.754	-1.082
Bijdrage Agentschap Telecom	1.629	73	247	1.949	1.880	-69
Bijdrage Logius	869		-164	705	706	1
Invest-NL i.o.	21.700	-9.884	-7.018	4.798	4.792	-6
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	272.870	28.148	13.836	314.854	314.877	23
Bijdrage aan TNO	132.685	17.601	10.231	160.517	160.517	
Kamer van Koophandel	115.216	10.547	3.008	128.771	128.721	-50
Bijdrage aan NWO-TTW	24.969		597	25.566	25.639	73

Bijdragen aan medeoverheden	1.630		-1.630			
Sterke Regio's en Nota Ruimte	1.630		-1.630			
Bijdragen aan (inter-)nationale organisaties	264.695	10.973	32.212	307.880	303.396	-4.484
Internationaal Innoveren	40.022	-150	1.629	41.501	40.990	-511
PPS-toeslag (voorheen TKI-toeslag)	107.806	15.485	2.511	125.802	123.069	-2.733
TO2 (excl. TNO)	31.415	9.800	966	42.181	42.181	
Topsectoren overig	4.070	-832	11.052	14.290	13.393	-897
Ruimtevaart (ESA)	67.061	-13.400	16.402	70.063	70.480	417
Bijdrage NBTC	8.694		166	8.860	8.860	
Bijdragen organisaties	5.627	70	-514	5.183	4.423	-760-760
ONTVANGSTEN	109.547	15.872	3.964	129.383	119.979	-9.404
BMKB	33.000		0	33.000	35.017	2.017
Groeifaciliteit	8.000		0	8.000	4.099	-3.901
Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	13.000		0	13.000	7.764	-5.236
Garantiefaciliteit Scheepsnieuwbouwfinanciering (GSF)						
Ottrekking reserve GSF						
MKB-financiering					220	220
Luchtvaartkredietregeling	9.046		-850	8.196	7.052	-1.144
Rijksoctrooiwet	35.099	5.176	1.725	42.000	40.839	-1.161
Eurostars	4.821		-2.800	2.021	586	-1.435
Joint Strike Fighter	3.750		-1.450	2.300	2.289	-11
Diverse ontvangsten	2.831	10.696	7.339	20.866	22.114	1.248

Toelichting op de verplichtingen

De garantieverplichtingen zijn voor ca. € 785 mln niet benut. Dit is het saldo van een onderbenutting van € 813 mln op de garantieverplichtingen en stortingen in de begrotingsreserves van € 28,4 mln.

De onderbenutting op de diverse garantieregelingen was ca. € 813 mln. Dit betreft in het bijzonder de volgende regelingen: BMKB - € 179,8 mln; Groeifaciliteit - € 128,4 mln; Garantie Ondernemingsfinanciering - € 275,6 mln, Energietransitiefinancieringsfaciliteit (- € 29,6 mln) en MKB-financiering - € 200 mln. De verstrekte garanties voor de BMKB lagen wel op een hoger niveau dan in 2017. Ook voor de Energietransitiefinancieringsfaciliteit zijn de eerste garanties verstrekt. Voor Groeifaciliteit en de Garantieondernemingsfinanciering (GO) lag het niveau van de gefiatteerde garanties onder het niveau van 2017. De gereserveerde garantieruimte voor de MKB-financiering is niet benut. Deze ruimte wordt doorgeschoven naar 2019.

Daarnaast werden enkele stortingen verricht in de begrotingsreserves van de garantieregelingen voor in totaal een bedrag van € 28,4 mln. Dit betrof de volgende bedragen: BMKB (21,7 mln), Groeifaciliteit (€ 4,5 mln), Garantie Ondernemingsfinanciering (€ 2,0 mln); MKB-financiering (€ 0,2 mln)

Naast de onderuitputting op de garantieverplichtingen zijn de belangrijkste mutaties ten opzichte van de 2^e suppletoire begroting:

- Hogere verplichtingen van € 3,3 mln als gevolg van het aangaan van een verplichting voor het realiseren van een logistieke oplossing voor de Europese distributie van reserveonderdelen voor de F-35 in Woensdrecht.
- Lagere verplichtingen voor EFRO van € 1,9 mln als gevolg van lagere uitvoeringskosten voor de taken van Auditdienst Rijk en een vertraging in het Interregprogramma Twee

Zeeën, vanwege een gebrek aan voorstellen die voor cofinanciering in aanmerking kwamen.

- Lagere verplichtingen voor het Programma Verduurzaming Industrie (- € 12,0). Dit betreft klimaatmiddelen die in 2018 niet tot besteding kwamen onder andere doordat het aantal aanvragen voor het Beleidsexperiment CO2-reductie industrie achterbleven bij het opengestelde plafond. Deze middelen zullen in 2019 weer beschikbaar komen voor de verduurzaming van de industrie.
- Lagere verplichtingen voor Invest-NL (- € 11,6 mln). Dit betreft een onderuitputting op de verplichtingen van € 4 mln op het ontwikkelbudget Invest-NL. Invest-NL verkeert nog in de voorbereidende fase waardoor niet het volledig budget ingezet kon worden. Daarnaast werd er in 2018 nog geen aanspraak gemaakt op het transitiebudget van € 7,6 mln. De transitiekosten zullen namelijk naar verwachting in 2019 en volgende jaren aan de orde zijn. Het budget zal in de komende jaren weer beschikbaar worden gesteld.
- € 1,8 mln lagere verplichtingen voor RVO.nl. De opdracht aan RVO.nl viel € 1,8 mln lager uit dan geraamd. Dit wordt vooral veroorzaakt doordat van het gereserveerde uitvoeringsbudget voor het Programma Verduurzaming Industrie € 1 mln niet is ingezet. Deze ruimte komt in 2019 weer beschikbaar. Daarnaast vielen de kosten voor lokale medewerkers in het kader van het Innovatie Attaché netwerk lager uit.
- De verplichtingen voor de Kamer van Koophandel vielen € 3,1 mln hoger uit. Dit wordt veroorzaakt doordat het verplichtingenbudget voor de KvK niet was gecorrigeerd om de totale opdracht 2019 te kunnen committeren. Het hiervoor benodigde kasbudget is in 2019 beschikbaar.
- Lagere verplichtingen voor Internationaal Innoveren (€ -1,7 mln). Deze verplichtingenruimte is niet ingezet omdat de ruimte niet toereikend was om een extra nieuw project te financieren.
- Lagere verplichtingen voor de PPS-toeslagregeling (- € 22,3 mln). De oorzaak hiervan is dat er minder projecttoeslag is aangevraagd dan verwacht en een deel van de goedgekeurde aanvragen voor programmatoeslag niet in 2018 kon worden verwerkt (€ 11 mln). Dit zal alsnog in 2019 worden verwerkt.

Toelichting op de uitgaven

De schadedeclaraties voor de BMKB vielen fors lager uit dan de raming in de begroting vanwege het lage aantal faillissementen. Hierdoor was het mogelijk ruim € 21 mln als saldo van ontvangsten, schadedeclaraties en beschikbare begrotingsmiddelen af te storten aan de begrotingsreserve BMKB. Ook voor de Groeifaciliteit (GF) en de GO werden nauwelijks schades gedeclareerd, respectievelijk € 8,4 mln en € 6,5 mln lager dan geraamd. Hierdoor kon voor de GF € 4,5 mln en voor de GO € 2,0 mln worden gestort in de begrotingsreserves. Voor de garanties MKB-financiering werd € 0,2 mln gestort in de begrotingsreserve.

Toelichting op de ontvangsten

Voor de GO en de GF is minder ontvangen dan geraamd. Dit wordt veroorzaakt doordat de afgelopen jaren de benutting voor beide regelingen onder het maximaal beschikbare garantieplafond lag, waardoor de ontvangsten ook lager uitvallen.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2018	69,8
+ Storting	21,7
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2018	91,5

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 21,7 mln gestort in de begrotingsreserve BMKB.

Begrotingsreserve Groeifaciliteit

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2018	18,3
----------------	------

+ Storting	4,5
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2018	22,8

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 4,5 mln gestort in de begrotingsreserve Groeifaciliteit.

Begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2018	65,1
+ Storting	2,1
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2018 ¹	67,1

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 2,1 mln gestort in de begrotingsreserve Garantie Ondernemingsfinanciering.

Begrotingsreserve Garantie MKB-financiering

Bedragen x € 1 mln

Stand 1/1/2018	9,0
+ Storting	0,2
- Onttrekking	
Stand per 31/12/2018 ²	9,3

Op basis van de gerealiseerde schade-uitgaven, de beschikbare middelen op de begroting en de gerealiseerde ontvangsten is € 0,2 mln gestort in de begrotingsreserve Garantie MKB-financiering.

¹ De afwijking van dit bedrag met de twee bovenstaande bedragen wordt veroorzaakt door een afrondingsverschil.

² De afwijking van dit bedrag met de twee bovenstaande bedragen wordt veroorzaakt door een afrondingsverschil.

Beleidsartikel 3 Toekomstfonds

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschil en (+ of -)
VERPLICHTINGEN	109.897	131.102	-21.976	219.023	117.494	-101.529
UITGAVEN	189.595	102.976	-73.690	218.881	124.189	-94.692
Leningen	182.001	98.312	-73.339	206.974	114.442	-92.532
I Startups/MKB-FINANCIERING			0			
Volledig revolverend			0			
Dutch Venture Initiative/Fund of Funds	30.792	22.400	-20.700	32.492	28.500	-3.992
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen	4.500	4.321	2.035	10.856	8.835	-2.021
Co-investment venture capital instrument/EIF	10.000		154	10.154		-10.154
Smart Industry						
Gedeeltelijk revolverend						
Innovatiekrediet	47.553	19.926	-17.278	50.201	41.208	-8.993
Risicokapitaal (seed capital)	40.297	25.976	-25.361	40.912	21.535	-19.377
Vroege fasefinanciering	16.682	779	-2.132	15.329	10.303	-5.026
Start ups/MKB	2.177	177	-2.266	88		-88
NL-Californië Duurzaam E-mobility fund	2.500	1.000	-3.500			
II INVESTERINGEN IN FUNDAMENTEEL EN TOEGEPAST ONDERZOEK Met vermogensbehoud						
Fundamenteel en toegepast onderzoek	20.000	23.959	-183	43.776	2.802	-40.974
Onco Research	2.500	2.500	-2.500	2.500	615	-1.885
Smart Industry	5.000	-2.726	-1.608	666	644	-22
III Staatsobligaties Toekomstfonds						
Subsidies	800	4.054	-1.554	3.300	1.860	-1.440
IV Reëel rendement voor onderzoek			0			
V Overige subsidies			0			
Smart Industry		3.310	-1.554	1.756	324	-1.432
Haalbaarheidsstudies TO2 innovatieve starters	800	744	0	1.544	1.536	-8
Bijdragen aan agentschappen	6.794	610	1.203	8.607	7.887	-720
Bijdrage Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	6.794	610	1.203	8.607	7.887	-720
ONTVANGSTEN	40.588	6.346	-14.353	32.581	31.440	-1.141
MKB-FINANCIERING BESTAAND INSTRUMENTARIUM			0			
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen		4.500	1.335	5.835	5.835	
Fund of Funds (DVI I/Business Angels)	800		0	800		-800
Innovatiekredieten	30.688		-15.688	15.000	10.639	-4.361
Seed capital	9.100		0	9.100	13.028	3.928
Vroege fase financiering			0		92	92

MKB-FINANCIERING INCIDENTELE MIDDELEN						
Ontvangsten DVI II						
Ontvangsten fundamenteel en toegepast onderzoek						
Fundamenteel en toegepast onderzoek		1.846		1.846	1.846	
Renteontvangsten Toekomstfonds						

Toelichting op de verplichtingen

Van het verplichtingenbudget is € 101,5 mln niet benut. Hieronder worden de belangrijkste oorzaken toegelicht.

- In het kader van de kapitaalverstrekkingen aan de ROM's is € 2 mln niet benut. Dit betrof het uitgekeerde dividend LIOF dat in 2018 is ontvangen en aan het Toekomstfonds is toegevoegd.
- Het Innovatiekrediet kende op de verplichtingen een onderuitputting van € 14,7 mln. Dit is veroorzaakt doordat het aantal aanvragen van technische projecten achterbleef bij de aanvankelijke verwachtingen.
- De verplichtingenrealisatie op de Seed bleef achter bij de raming (- € 28,6 mln). Dit werd in het bijzonder veroorzaakt door de lagere benutting van de Seed Business Angels (- € 6,3 mln). Daarnaast vonden in het kader van de extra tender voor Smart en Sustainable Mobility van € 10 mln geen committeringen plaats bij gebrek aan geschikte aanvragen. Daarnaast is door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport € 9 mln overgeheveld voor een tender e-Health die pas in 2019 tot belasting van het verplichtingenbudget leidt.
- Voor de Vroegefasefinanciering is € 4,1 mln verplichtingenbudget niet benut. Het aantal toekenningen voor Vroegefasefinanciering bleef achter bij het gepubliceerde plafond van € 8 mln, waardoor het resterend beschikbare verplichtingenbudget niet kon worden benut.
- Voor investeringen in fundamenteel en toegepast onderzoek bleef € 43,2 mln verplichtingenbudget onbenut. Dit wordt in het bijzonder veroorzaakt doordat de aangekondigde Thematische Technology Transfer regeling niet in 2018 kon worden gepubliceerd en opengesteld. Dit heeft begin 2019 plaatsgevonden. De middelen schuiven daarom door naar 2019. Daarnaast is een project van de regeling Toekomstfondskrediet Onderzoeksfaciliteiten uiteindelijk niet doorgegaan (€ 7,5 mln) waardoor deze middelen niet tot besteding komen.
- De middelen voor Oncode Institute, een onafhankelijk (virtueel) instituut voor kankeronderzoek, zijn nog niet volledig gecommitteerd. In 2018 is in het kader van de valorisatieactiviteiten van Oncode Institute een subsidie toegekend van € 6 mln. De resterende € 6,5 mln ten behoeve van het Oncology Seed Investment Fund zal naar verwachting in 2019 aan Oncode B.V. worden toegezegd.
- Niet alle middelen voor de Implementatieagenda Smart Industry konden via decentralisatie-uitkeringen aan de provincies worden uitgekeerd (- € 1,4 mln). De uitvoering zal in 2019 een vervolg krijgen.

Toelichting op de uitgaven

- Dutch Venture Initiative (- € 4,0 mln). De omvang en moment van de uitgaven in het kader van het DVI worden bepaald door de investeringen en terugontvangsten van de fondsen bij hun portfolio-bedrijven. Deze investeringen en ontvangsten fluctueren in aantal en omvang. Vooraf zijn deze fluctuaties niet precies te ramen.
- Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (- € 2,0 mln). Dit betrof het uitgekeerde dividend LIOF dat in 2018 is ontvangen en aan het Toekomstfonds is toegevoegd.
- Co-investment vehicle EIF (- € 10,2 mln). Het Co-investment vehicle met het EIF wordt op basis van liquiditeitsbehoefte bevoorschot. De liquiditeit van het Co-investment vehicle was in 2018 voldoende op basis van het eerste voorschot in 2017. Daarom is in 2018 geen aanvullend voorschot opgevraagd.
- IK (- € 9,0 mln). De lagere realisatie van de verplichtingen heeft doorwerking in de lagere uitgaven. Daarnaast fluctueren de kasuitgaven op het Innovatiekrediet jaarlijks door

individuele uitbetalingsafspraken van RVO.nl met bedrijven op basis van afgesproken mijlpalen.

- Seed (- € 19,4 mln). De lagere realisatie van verplichtingen werkt ook door in de realisatie van de kas. Daarnaast speelt dat de bevoorschotting van de Seedfondsen plaatsvindt op liquiditeitsbehoefte. Dit valt vooraf niet precies in te schatten waardoor de kasrealisatie kan fluctueren.
- Vroegefasefinanciering (- € 5,0 mln). De lagere verplichtingenrealisatie heeft een doorwerking in de kasuitgaven in 2018, waardoor de kasrealisatie op een lager niveau lag.
- Investerings in fundamenteel en toegepast onderzoek (- € 41,0 mln). Zie de toelichting op de verplichtingen

De niet bestede middelen op de diverse begrotingsinstrumenten in 2018 schuiven conform de fondsconstructie van het Toekomstfonds door naar 2019 en worden bij 1^e suppletoire begroting 2019 weer toegevoegd aan de begroting.

Toelichting op de ontvangsten

- De ontvangsten op het Innovatiekrediet waren € 4,4 mln lager dan de raming. De ontvangsten kunnen jaarlijks fluctueren. Mede als gevolg van vervroegde aflossingen in de afgelopen jaren vallen de ontvangsten in 2018 lager uit.
- De ontvangsten van de Seed Capital regeling waren € 3,9 mln hoger. De geraamde terugontvangsten Seed zijn gebaseerd op een inschatting. Het is moeilijk vooraf in te schatten wanneer de terugontvangsten precies plaats zullen vinden. Dit hangt af van het tijdstip dat participaties van het startersfonds worden verkocht. Dit jaar is het bedrag hoger uitgevallen door enkele verkopen.

Beleidsartikel 4 Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschil (+ of -)
VERPLICHTINGEN	17.104.76 2	1.313	586.901	17.692.9 76	11.778.79 1	- 5.914.18 5
Waarvan garantieverplichtingen (indien van toepassing)	66.600	0	0	66.600	0	-66.600
Waarvan overige verplichtingen (indien van toepassing)	17.038.16 2	1.313	586.901	17.626.37 6	11.778.79 1	- 5.847.585
UITGAVEN	2.286.115	1.318	607.633	2.895.06 6	2.875.719	-19.347
Subsidies	1.996.160	-18.484	482.081	2.459.75 7	2.450.44 4	-9.313
Topsectoren Energie	108.723	835	-8.706	100.852	94.065	-6.787
- tenderregeling Energie-innovatie	60.403	13.835	-3.711	70.527	63.400	-7.127
- SDE+projecten	48.320	-13.000	-4.995	30.325	30.665	340
Energie-innovatie (IA)	2.368	1.540	2.088	5.996	7.092	1.096
Green Deal	1.500	0	-900	600	3.903	3.303
Energieakkoord	57.600	-15.000	-4.984	37.616	32.681	-4.935
- Demonstratie-regeling Energie Innovatie (DEI)	42.000	-15.000	3.000	30.000	28.193	-1.807
- Subsidieregeling Duurzame Scheepsbouw	6.600	0	-4.918	1.682	860	-822
- Projecten nieuw Klimaatakkoord	4.200	0	-866	3.334	534	-2.800
- Projecten Energieakkoord SER	4.800	0	-2.200	2.600	3.094	494
Begrotingsreserve Maatregelen voor CO2-reductie	0	0	500.000	500.000	500.000	0
MEP	54.991	-35.235	3.877	23.633	25.492	1.859
SDE	616.059	14.337	300	630.696	615.295	-15.401
SDE+	1.058.564	-49.383	-3.961	1.005.220	486.646	-518.574
Storting in begrotingsreserve duurzame energie	0	0	0	0	537.740	537.740
ISDE-regeling	0	75.000	0	75.000	69.864	-5.136
Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)	62.000	-17.000	-5.000	40.000	36.895	-3.105
CCS	2.080	-550	0	1.530	1.438	-92
Aardwarmte	21.000	0	0	21.000	21.000	0
Subsidieregeling Energiebesparing en duurzame energie sport- accommodaties (EDS)	0	8.000	-1.200	6.800	7.809	1.009
Hoge Flux Reactor	7.651	-450	49	7.250	7.250	0
Elektrisch rijden	0	200	29	229	232	3
Caribisch Nederland	3.000	-778	555	2.777	3.042	265
Overige subsidies	624	0	-66	558	0	-558
Leningen	0	19.800	-48	19.752	19.840	88
Pallas	0	19.800	-48	19.752	19.840	88
Garanties	4.700	3.591	0	8.291	1.019	-7.272
Aardwarmte	0	6.000	0	6.000	1.019	-4.981
Storting in begrotingsreserve Aardwarmte	4.700	-2.409	0	2.291	0	-2.291
Opdrachten	18.191	-2.646	-6.190	9.355	9.053	-302
O&O bodembeheer	4.917	-1.589	-1.978	1.350	2.410	1.060
SodM O&O bodembeheer	2.500	0	-1.400	1.100	879	-221
Uitvoeringsagenda Klimaat	573	0	-66	507	373	-134
Klimaat mondiaal	350	-7	29	372	92	-280
Onderzoek en opdrachten	9.851	-1.050	-2.775	6.026	5.299	-727

Bijdragen aan agentschappen	61.129	1.515	3.622	66.266	65.341	-925
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	48.977	2.636	5.514	57.127	56.675	-452
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	703	0	17	720	721	1
KNMI	1.276	0	61	1.337	1.147	-190
NEA	7.528	247	-1.897	5.878	5.594	-284
RIVM	1.430	-1.368	-62	0	0	0
Rijkswaterstaat	1.215	0	-11	1.204	1.204	0
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	141.680	0	7.595	149.275	150.348	1.073
Doorsluis COVA heffing	111.000	0	0	111.000	110.760	-240
TNO Kerndepartement	28.980	0	7.554	36.534	37.809	1.275
TNO SodM	1.700	0	41	1.741	1.779	38
Bijdragen aan mede-overheden	36.440	0	-12.440	24.000	20.988	-3.012
Uitkoop regeling	36.440	0	-12.440	24.000	20.988	-3.012
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	27.815	-2.458	133.013	158.370	158.686	316
ECN/NRG	26.358	-2.700	133.414	157.072	158.040	968
Diverse instituten	1.457	242	-401	1.298	646	-652
ONTVANGSTEN	3.445.211	-147.159	330.695	3.628.747	3.201.275	-427.472
COVA	111.000	0	0	111.000	110.760	-240
Opbrengst heffing ODE (SDE+)	1.074.000	0	0	1.074.000	1.033.046	-40.954
ETS-ontvangsten	224.000	0	226.000	450.000	504.215	54.215
Onttrekking begrotingsreserve duurzame energie	73.000	0	0	73.000	73.000	0
Aardgasbaten	1.950.000	-150.000	100.000	1.900.000	1.461.955	-438.045
Ontvangsten zoutwinning	2.511	0	88	2.599	2.599	0
Diverse ontvangsten	10.700	2.841	4.607	18.148	15.700	-2.448

Toelichting op de verplichtingen

Garantieregeling Aardwarmte

Voor de garantieregeling aardwarmte zijn in 2018 geen garantieverplichting afgegeven, zodat het garantieplafond van € 66,6 mln in zijn geheel niet is benut.

SDE+

Het lagere bedrag aan verplichtingen is vrijwel geheel terug te voeren op de lagere verplichtingen die zijn aangegaan voor de regeling Stimulering Duurzame Energie (SDE+). De laatste tender Wind op Zee is opnieuw zonder subsidie toegekend: hiervoor was € 4,5 mld verplichtingenbudget gereserveerd. Daarnaast zijn op de eerste openstelling in 2018 van de reguliere SDE+, die een subsidieplafond kende van € 6 mld, voor zo'n € 2,3 mld minder subsidies verstrekt. Een groot deel van de tweede openstelling 2018 zal pas in 2019 verplicht worden (€ 4 mld).

Tegenover deze lagere verplichtingen staat dat een groot deel van de tweede openstelling 2017 pas in 2018 is verplicht (€ 4,3 mld). Tenslotte is er ruim € 0,5 mld in de begrotingsreserve duurzame energie is gestort en € 0,5 mld in de begrotingsreserve maatregelen CO2-reductie.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

Tenderregeling Energie-innovatie

Uit de klimaatenvolpoe 2018 is in totaal € 34,8 mln toegevoegd aan het TSE-budget voor de subsidiëring van kortlopende innovatieve projecten op het gebied van waterstof, CO₂-reductie in de bouw, CCS en voor haalbaarheidsstudies. Met name op deze projecten is sprake van een veel lagere realisatie dan verwacht, omdat veel ingediende projecten kwalitatief onvoldoende waren of omdat er veel minder aanvragen voor de verschillende onderdelen zijn ingediend dan verwacht.

Green Deal

Onder de green deal proefboring trias is in januari 2017 subsidie verstrekt ten behoeve van de ontwikkelen van kennis over de mogelijkheden van aardwarmte in de trias-aardlaag. De subsidie zou tot uitbetaling komen indien de proefboring een negatief resultaat zou opleveren. De proefboring heeft niet opgeleverd wat ervan verwacht werd: pas in november 2018 is de omvang van het uit te keren subsidiebedrag definitief vastgesteld en uitbetaald. Hier was in de begroting geen rekening mee gehouden, vandaar dat de realisatie zo'n € 3,3 mln hoger is uitgevallen dan gepland.

SDE/SDE+

Op het geheel van de subsidiecategorieën die onder de SDE en SDE+ vallen is in 2018 € 534 mln minder uitgegeven dan begroot. Het overgebleven budget is in de reserve duurzame energie gestort. In totaal is € 538 mln in de begrotingsreserve gestopt.

ISDE

Bij de in 2018 afgegeven beschikkingen voor de ISDE is sprake van vertraging in de uitbetaling van voorschotten, waardoor de realisatie zo'n € 5,1 mln lager is uitgevallen dan gepland. Het overgebleven budget is in de reserve duurzame energie gestort. Het niet-uitgekeerde bedrag zal naar verwachting in 2019 alsnog uitbetaald worden.

Compensatie Energie-intensieve bedrijven (ETS)

Voor de compensatie van de indirecte kosten bij elektriciteitsgrootverbruikers in het kader van het Europese emissiehandelssysteem (ets) zijn in 2018 voor € 3,1 mln minder aanvragen gerealiseerd dan waar op was gerekend bij de openstelling van de regeling.

Garanties

Aardwarmte

Anders dan verwacht zijn in 2018 veel minder verliesdeclaraties op basis van de garantieregeling geothermie ingediend dan waar bij Voorjaarsnota 2018 nog op was gerekend (€ 6 mln). Het daadwerkelijke uitgekeerde bedrag van ruim € 1 mln is aan de reserve Geothermie onttrokken.

Uitkoopregeling

De lagere realisatie bij de uitkoopregeling voor huiseigenaren die loodrecht onder hoogspanningslijnen wonen is vooral veroorzaakt doordat er minder aanvragen aan het einde van het jaar 2018 zijn ingediend en afgehandeld dan waar bij Najaarsnota nog rekening mee gehouden was.

Toelichting op de ontvangsten

Opbrengst heffing ODE (SDE+)

De inkomsten uit de ODE zijn bijna € 41 mln achtergebleven bij de in de begroting geraamde inkomsten. Dit is 3,8% lager dan geraamd. Bij de bepaling van de ode-tarieven dienen vooraf inschattingen te worden gemaakt voor onder andere het elektriciteits- en gasverbruik. aangezien het gerealiseerde verbruik daarvan kan afwijken, zullen de daadwerkelijke opbrengsten in het algemeen iets afwijken van de geraamde opbrengsten.

ETS-ontvangsten

In 2018 is de ETS-prijs gestegen en deze stijging is gepaard gegaan met zeer grote fluctuaties. In het laatste half jaar is de gemiddelde ETS-prijs sterker gestegen dan verwacht, waardoor de ets-opbrengsten ruim € 54 mln hoger zijn uitgevallen dan geraamd.

Aardgasbaten

De ontvangen aardgasbaten zijn zo'n € 438 mln achtergebleven bij de geraamde te ontvangen bedragen. De belangrijkste oorzaak hiervoor is de opbouw van voorzieningen door NAM en EBN zoals in de Kamerbrief over de budgettaire gevolgen van de gaswinning in Groningen van 18 september 2018 reeds aangekondigd ([Kamerstuk 33 529, nr. 524](#)). Het gaat daarbij bijvoorbeeld om voorzieningen ten behoeve van de versterkingsopgave en de bijdrage voor de Regio. NAM en EBN zijn verplicht om voorzieningen te nemen voor toekomstige uitgaven die qua omvang met voldoende zekerheid berekend kunnen worden.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve Duurzame energie

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2018	1.774.666
+ Stortingen	537.740
- Onttrekkingen	73.000
Stand per 31/12/2018	2.239.406

De begrotingsreserve Duurzame energie is bestemd voor onbesteed gebleven middelen als gevolg van vertraging bij projecten waaraan reeds subsidie is toegekend en reeds verplichte projecten die niet tot uitvoering komen en door andere projecten moeten worden vervangen met het oog op het bereiken van de doelstelling. Via de begrotingsreserve blijven de middelen beschikbaar tot het moment dat ze alsnog zullen worden uitbetaald. In 2018 is € 537,7 mln aan onbesteede middelen in de reserve gestort en € 73 mln aan de reserve onttrokken ([Kamerstuk, 34 210 XIII, nr. 4](#), antwoord op vraag 5).

Begrotingsreserve Aardwarmte

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2018	22.573
+ Stortingen	
- Onttrekkingen	1.019
Stand per 31/12/2018	21.554

De begrotingsreserve voor de garantieregeling Geothermie is bedoeld om het budget voor deze regeling meerjarig in te kunnen zetten en een eventuele mismatch in de tijd tussen inkomsten en uitgaven op te vangen. Om gebruik te kunnen maken van de garantieregeling Geothermie betalen marktpartijen een premie aan de uitvoerder van de regeling (RVO.nl) die wordt gestort in de begrotingsreserve. In 2018 is een bedrag van € 1,019 mln aan de reserve onttrokken ten behoeve van uitbetaling van de verliesdeclaraties.

Begrotingsreserve risicopremie lening ECN/NRG

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2018	6.600
+ Stortingen	
- Onttrekkingen	
Stand per 31/12/2018	6.600

De middelen op de begrotingsreserve risicopremie ECN/NRG zullen worden aangesproken als ECN, al dan niet tijdelijk, (gedeeltelijk) niet kan voldoen aan de terugbetalingsverplichtingen volgens de afgesloten leningsovereenkomst. In 2018 is de reserve ongewijzigd gebleven.

Begrotingsreserve maatregelen CO₂-reductie

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2018	0
+ Stortingen	500.000
- Onttrekkingen	
Stand per 31/12/2018	500.000

Het kabinet zal mogelijk additionele maatregelen nemen om aanvullende CO₂-reductie te realiseren. Omdat de aard en timing van de eventuele aanvullende maatregelen nog onzeker is, heeft het kabinet besloten deze eventuele maatregelen via een tijdelijke begrotingsreserve met een omvang van € 500 mln financieel mogelijk te maken. Andere departementen, zoals LNV, IenW en BZK kunnen ook een beroep doen op deze reserve voor CO₂-reducerende maatregelen.

Beleidsartikel 5 Meerjarenprogramma Nationaal Coördinator Groningen

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2)) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	38.760	15.481	94.859	149.100	93.427	-55.673
UITGAVEN	38.760	10.221	94.859	143.840	80.908	-62.932
Subsidies	25.160	6.482	-5.891	25.751	5.536	-20.215
Verduurzamingsopgave uit aardgasbaten	10.000	6.144	273	16.417	150	-16.267
Verduurzamingsopgave overig (kader relevante uitgaven)	10.160	340	-6.300	4.200	4.036	-164
Instrumentarium woningmarkt	5.000	-2	136	5.134	1.350	-3.784
Inkomensoverdrachten	0	0	42.500	42.500	7.710	-34.790
Schadevergoeding	0	0	42.500	42.500	7.710	-34.790
Opdrachten	13.600	3.739	9.127	26.466	18.540	-7.926
Onderzoek en compensatie gemeenten en provincie	7.000	1.775	111	8.886	3.841	-5.045
Werkbudget	6.600	1.964	9.016	17.580	14.538	-3.042
Projecten overheidsdienst Groningen				0	161	161
Bijdragen aan agentschappen	0	0	49.123	49.123	49.122	-1
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	0	0	47.493	47.493	47.493	0
Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen	0	0	1.630	1.630	1.629	-1
Ontvangsten	0	0	99.922	99.922	34.185	-65.737
Schadevergoedingen	0	0	42.500	42.500	2.397	-40.103
Uitvoeringskosten schade	0	0	47.422	47.422	21.568	-25.854
Ontvangsten NCG	0	0	10.000	10.000	10.220	220

Toelichting op de verplichtingen

Voor een toelichting op de verplichtingen wordt verwezen naar de toelichting op de uitgaven.

Toelichting en de uitgaven

Subsidies

Verduurzamingsopgave uit aardgasbaten

Dit is de waardevermeerderingsregeling (bij € 1.000 schade - € 4.000 subsidie voor verduurzaming). Er is tot en met 2018 € 34 mln uitgegeven aan de uitvoerder van deze subsidieregeling SNN en 4 mln aan de provincie die de oude regeling afhandelt. De uitputting in 2018 van zowel oude en nieuwe regeling was zodanig dat een aanvullende bevoorschotting achterwege kon blijven. De middelen voor 2018 wordt onder de 100% marge doorgeschoven naar de komende jaren.

Instrumentarium Woningmarkt

Er komt geen fonds achterstallig onderhoud meer. Een deel van het budget is uitgegeven aan monumenten.

Inkomensoverdrachten

De schadebetalingen waren voor 2018 geraamd op € 42,5 mln. RVO geeft deze kosten uit en per kwartaal achteraf wordt gefactureerd aan de NAM. De mindere uitgaven worden veroorzaakt omdat de afhandeling van de schademeldingen door de TCMG in 2018 nog onvoldoende op gang is gekomen. De TCMG werkt op dit moment aan versnellingsmaatregelen.

Opdrachten

Onderzoek en compensatie gemeenten en provincie

In 2018 is 3,8 mln uitgeven aan onderzoek (woningmarkt, industrie, NEN normering, psychosociale gevolgen en oorzaken schade). Het verschil betreft niet benutte middelen voor het onderzoek

Toelichting op de ontvangsten

Schadevergoedingen

De ontvangsten bij de post schadevergoedingen blijft achter bij de raming. Lagere betalingen aan schadevergoedingen door de TCMG betekent namelijk ook lagere declaraties aan de NAM. In principe lopen daarmee de uitgaven en ontvangsten per saldo glad. In 2018 is er echter een verschil, omdat de daadwerkelijk door de TCMG uitbetaalde schadevergoedingen achterbleven bij de raming en de declaratie daarvan aan de NAM pas in 2019 tot ontvangsten leidt.

Uitvoeringskosten schade

Betreft de kosten voor de schadeafhandeling door RVO, zowel de urregebonden kosten als kosten voor derden zoals taxaties. EZK bevoorschot RVO en declareert vervolgens het bedrag per kwartaal achteraf bij de NAM. Het laatste kwartaal 2018 wordt gefactureerd in het eerste kwartaal 2019.

Beleidsartikel 6 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2)) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	703.311	50.197	46.607	800.115	733.422	-66.693
Waarvan garantieplichtingen (indien van toepassing)	123.015	0	0	123.015	44.715	-78.300
Waarvan overige verplichtingen (indien van toepassing)	580.296	50.197	46.607	677.100	688.707	11.607
UITGAVEN	586.388	51.509	14.235	652.132	661.414	9.282
Subsidies	35.919	4.001	80.723	120.643	134.104	13.461
Duurzame veehouderij	111	43	0	154	2.883	2.729
Bedrijfsbeëindiging melkveehouderij (Stoppersregeling)						
Maatregelen fosfaatreductie pakket						
Investeringsregeling duurzame stallen					2155	2155
Regeling fijnstofmaatregelen					583	583
Overig					145	145
Plantaardige productie	17.946	0	-7.500	10.446	8.927	-1519
Energie-efficiency en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG)	9.200	0	-3.800	5.400	4233	-1.167
Marktintroductie energie innovaties (MEI)	8.535	0	-3.700	4.835	4471	-364
Overig	211	0	0	211	223	12
Visserij	5.055	0	-2.522	2.533	1.728	-805
Regelingen onder het nieuwe EFMZV	5.055	0	-2.522	2.533	1.728	-805
Overig visserij						0
Agrarisch ondernemerschap	5.318	0	-500	4.818	5.821	1003
Brede weersverzekering	5.318	0	-500	4.818	5.684	866
Investeringsregeling jonge agrariërs					42	42
Overig					95	95
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	7.489	3.958	88.723	100.170	100.749	579
Overig	7.489	3.958	88.723	100.170	100.749	579
Apurement	0			0	8.881	8881
Regeling apurement	0			0	8.881	8881
Begrotingsreserves			2.522	2.522	5.115	2593
Begrotingsreserve landbouw			2.522	2.522	0	-2522
Begrotingsreserve apurement					1.782	1782
Begrotingsreserve visserij					3.333	3333
Garanties	5.140			5.140	3.904	-1236
Bijdrage begrotingsreserve	2.015			2.015	2.592	577

Borgstellingsfaciliteit						
Verliesdeclaraties Borgstellingsfaciliteit	3.125			3.125	1.312	-1813
Garantstelling Marktintroductie Innovaties (GMI)						
Opdrachten	129.068	22.388	110.648	40.808	42.121	1.313
Duurzame veehouderij	17.398	967	-16.238	2.127	2.333	206
Mestbeleid	481	11.829	-10.840	1.470	2.744	1.274
Plantaardige productie	13.551	-579	-9.517	3.455	3.275	-180
Plantgezondheid	2.067	3.056	-1.266	3.857	4.103	246
Diergezondheid en dierenwelzijn	5.145	3.726	-1.397	7.474	7.482	8
Voedselagenda	16.491	-13.410	0	3.081	5.004	1.923
Voedselveiligheid en kwaliteit	2.944	-1.403	-1.144	397	2.413	2.016
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	2.641	530	36	3.207	2.452	-755
Visserij	130	-75	274	329	271	-58
Agrarisch ondernemerschap	2.507	0	-267	2.240	1.227	-1.013
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	65.713	17.747	-70.289	13.171	10.817	-2.354
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	82.181	14.081	392	96.654	95.562	-1.092
Medebewind en overige voormalige publieke PBO-taken	1.510	0	40	1.550	1.204	-346
Wageningen Research kennisbasis en wettelijke taken	77.013	15.165	95	92.273	91.502	-771
College Toelating Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden	988	0	1.831	2.819	2.856	37
Centrale Commissie Dierproeven	738	-738	12	12	0	-12
Zon-MW (dierproeven)	1.932	-346	-1.586	0	0	0
Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken	10.217	-6.000	170	4.387	4.387	0
Diergezondheidsfonds	10.217	-6.000	170	4.387	4.387	0
						0
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	10.026	368	-130	10.264	8.333	-1.931
FAO en overige contributies	10.026	368	-130	10.264	8.333	-1.931
						0
Bijdragen aan agentschappen	313.837	16.671	43.728	374.236	373.004	-1.232
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	161.858	10.800	3.360	176.018	177.446	1.428
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	138.565	3.820	39.886	182.271	180.756	-1.515
Rijksinstituut voor	5.923	1.749	288	7.960	7.232	-728

Volksgezondheid en Milieu						
Rijksrederij	7.491	302	194	7.987	7.570	-417
ONTVANGSTEN	41.026	2.809	32.170	76.005	67.271	-8.734
Mestbeleid	7.209	0	0	7.209	4.248	-2.961
Diergezondheid en dierenwelzijn	500	1.288	600	2.388	5.897	3.509
Voedselzekerheid en internationaal en Europees landbouwbeleid	5.926	0	6.226	12.152	6.377	-5.775
Visserij	6.993	302	0	7.295	4.362	-2.933
Agrarisch ondernemerschap (2017 stoppersregeling)	245	0	19.300	19.545	12.503	-7.042
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	12.157	1.200	524	13.881	13.858	-23
Garanties (provisies Borgstellingsfaciliteit)	2.925	0	0	2.925	1.885	-1.040
Agentschappen		0	5.520	5.520	5.520	0
Begrotingsreserves	5.071	19	0	5.090	12.621	7.531

Toelichting op de verplichtingen

De voornaamste oorzaak voor de lagere verplichting is dat er minder garantieverplichtingen zijn aangegaan dan het plafond voor leningen waarop een garantstelling van de Borgstelling MKB landbouwkredieten (BL) rust.

Toelichting op de uitgaven

Subsidies

De realisatie van de subsidies valt €13,5 mln hoger uit. Dit heeft vooral te maken met de hogere uitgaven voor apurement. Deze uitgaven hebben betrekking op correcties van de EU met betrekking tot de uitvoering van regelingen van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB), omdat declaraties na audits niet volledig zijn goedgekeurd. Het betreft correcties voor onder andere het plattelandsontwikkelingsprogramma, betaaltermijnen, Gemeenschappelijke Marktordening Groente en Fruit, suikerheffingen en TSE/BSE. In de Nationale Verklaring over het financieel beheer van de Europese fondsen in gedeeld beheer worden de correcties nader toegelicht.

Toelichting op de ontvangsten

De ontvangsten zijn €8,7 mln lager dan begroot. Dit heeft vooral te maken met een lagere sectorbijdrage in de uitvoeringskosten van RVO.nl voor het Fosfaatreductieplan. De geraamde ontvangsten zijn niet volledig in 2018 gerealiseerd en schuiven door naar 2019. Dit is eerder toegelicht in de Veegbrief ([Kamerstuk 35000-XIII, nr. 76](#)). De hogere ontvangsten voor Begrotingsreserves hebben betrekking op hogere onttrekkingen uit de reserve apurement en de reserve landbouw. Zie ook de toelichting op de begrotingsreserves.

Toelichting op de begrotingsreserves

Begrotingsreserve Landbouw

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2018	26.679
+ Geraamde storting	0
- Geraamde onttrekking	-1.312
Stand (raming) per 31/12/2018	25.367

De onttrekking wordt gedaan om uitgaven te kunnen doen voor verplichtingen die eerder zijn aangegaan. De grootste posten zijn:

- Uitgaven voor projecten die bijdragen aan een duurzame cacaoconsumptie en productie, die gefinancierd worden uit de vorig jaar aan de begrotingsreserve toegevoegde rentebaten van het cacaobufferfonds dat beheerd werd door het voormalig Productschap Akkerbouw;
- College Toelating Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden (CTGB) voor advisering;
- uitgaven voor projecten duurzame landbouw.

Begrotingsreserve Visserij

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2018	17.444
+ Geraamde storting	3.333
- Geraamde onttrekking	0
Stand (raming) per 31/12/2018	20.777

De storting is het niet bestede deel van de nationale cofinanciering voor de regelingen van het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij 2014-2020 die is vastgelegd in het Operationeel Programma van het EFMZV en behouden blijft voor cofinanciering van toekomstige uitgaven.

Begrotingsreserve Borgstellingsfaciliteit

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2018	14.166
+ Geraamde storting	2.592
- Geraamde onttrekking	0
Stand (raming) per 31/12/2018	16.758

De ontvangen provisies zijn hoger dan nodig is ter dekking van betaalde verliesdeclaraties. Het verschil is in de reserve gestort ten behoeve van toekomstige verliesdeclaraties.

Begrotingsreserve Apurement

Bedragen x € 1.000

Stand 1/1/2018	101.834
+ Geraamde storting	1.782
- Geraamde onttrekking	-11.309
Stand (raming) per 31/12/2018	92.307

De uitgaven hebben betrekking op correcties van de EU met betrekking tot de uitvoering van regelingen van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB), omdat declaraties na audits niet volledig zijn goedgekeurd. Het betreft correcties voor onder andere het plattelandsontwikkelingsprogramma, betaaltermijnen, Gemeenschappelijke Marktordening Groente en Fruit, suikerheffingen en TSE/BSE. In de Nationale Verklaring over het financieel beheer van de Europese fondsen in gedeeld beheer worden de correcties nader toegelicht.

Beleidsartikel 8 Natuur en biodiversiteit

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2)) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	111.564	-1.714	-4.091	105.759	99.844	-5.915
UITGAVEN	111.804	-1.963	4.513	114.354	110.843	-3.511
Subsidies	2.555	0	39	2.594	2.952	358
Vermaatschappelijking Natuur en Biodiversiteit	1.020	0	17	1.037	1.070	33
Natuur en biodiversiteit op land	763	0	9	772	1.092	320
Beheer Kroondomein	772	0	13	785	790	5
		0	0			
Leningen	27.345	0	-1.000	26.345	26.259	-86
Rente en aflossingen voor bestaande leningen (EHS & PNB)	27.345	0	-1.000	26.345	26.259	-86
		0	0			
Opdrachten	26.971	-2.204	1.305	26.072	25.091	-981
Natuur en Biodiversiteit Grote wateren	7.792	-495	-1.263	6.034	6.028	-6
Vermaatschappelijking Natuur en Biodiversiteit	4.924	-1.345	1.165	4.744	4.678	-66
Overige stelsel activiteiten	1.931	-233	-172	1.526	1.480	-46
Internationale Samenwerking	3.648	0	108	3.756	4.118	362
Natuur en Biodiversiteit op land	1.653	-131	7.219	8.741	8.337	-404
Caribisch Nederland	423	0	-100	323	402	79
Klimaatimpuls natuur en biodiversiteit	6.600	0	-6.152	448	48	-400
Regio deals		0	500	500	0	-500
Bijdragen aan medeoverheden	600	0	-400	200	381	181
Caribisch Nederland	600	0	-400	200	381	181
Bijdragen aan ZBO's/RWT's	25.952	0	1.013	26.965	26.967	2
Staatsbosbeheer	25.952	0	1.013	26.965	26.967	2
Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	1.097	241	-21	1.317	1.175	-142
Contributies	1.097	241	-21	1.317	1.175	-142
Bijdragen aan agentschappen	27.284	0	3.577	30.861	28.018	-2.843
Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland	17.871	0	3.436	21.307	21.063	-244
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit	9.413	0	141	9.554	6.955	-2.599
ONTVANGSTEN	57.180	0	-1.630	55.550	55.778	228
Landinrichtingsrente	37.259	0	1.500	38.759	38.243	-516
Verkoop gronden	15.000	0	0	15.000	15.000	0
Overige	4.921	0	-3.130	1.791	2.535	744

Toelichting op de verplichtingen

De aangegane verplichtingen zijn bij Slotwet € 5,9 mln lager uitgevallen dan eerder geraamd. Dit wordt met name veroorzaakt door lagere bijdrage aan NVWA omdat groot deel van de realisatie verplichting verantwoord is onder artikel 6, dit omdat de opdracht aan NVWA niet precies te splitsen was naar begrotingsartikel.

Toelichting op de uitgaven

De bijdrage aan de NVWA is op art 8 € 2,6 mln lager uitgevallen, per saldo is deze bijdrage aan de NVWA op art 6 verantwoord.

De niet-beleidsartikelen

Artikel 40 Apparaat

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2)+ (3) Totaal geraamd	
VERPLICHTINGEN	301.121	37.691	57.566	396.378	
UITGAVEN	301.121	37.691	57.566	396.378	
Personele uitgaven	207.240	3.997	26.935	238.172	
- waarvan eigen personeel	180.383	8.093	9.982	198.458	
- waarvan externe inhuur	7.275	1.462	780	9.517	
- waarvan overige personele uitgaven	19.582	-5.558	16.173	30.197	
Materiële uitgaven	93.881	33.694	30.631	158.206	
- waarvan ICT*	6.863	5.000	48	11.911	
- waarvan bijdrage aan SSO's (exclusief DICTU)	22.898	-1.908	4.022	25.012	
- waarvan SSO DICTU	42.874	22.801	18.705	84.380	
- waarvan overige materiële uitgaven	21.246	7.801	7.856	36.903	
ONTVANGSTEN	37.893	-323	-1.185	36.385	

* Het totaal van de ICT-uitgaven van het kerndepartement en buitendiensten bestaan uit de ICT-uitgaven geraamd onder de post materiële uitgaven en de bijdrage aan de SSO DICTU.

Toelichting op de verplichtingen en uitgaven

Naar aanleiding van het Regeerakkoord is het voormalig Ministerie van Economische Zaken opgedeeld in het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Bij de herinrichting naar twee departementen is besloten dat EZK en LNV gemeenschappelijk diensten afnemen van een aantal stafdirecties. Gedurende 2018 waren EZK en LNV nog te sterk met elkaar verweven om een boekhoudkundige uitsplitsing van alle apparaatsuitgaven te kunnen maken. In 2018 heeft de uitputting van deze onderdelen daarom volledig plaatsgevonden op het apparaatsartikel 40.

Op basis van een tevoren afgesproken verdeelsleutel (EZK: 57%, LNV: 43%) zijn bij Slotwet de gerealiseerde uitgaven, verplichtingen en ontvangsten van de gemeenschappelijke diensten toegewezen aan de apparaatsartikelen van EZK (40) en LNV (42). Vanwege die toewijzing laat artikel 40 een lagere realisatiestand zien ten opzichte van de Incidentele Suppletoire Begroting (ISB).

Personele uitgaven

Er is uitputting van EZK naar LNV overgeheveld voor de personeels- en personeelsgerelateerde kosten voor de gedeelde stafdirecties van voormalig EZ.

Materiële uitgaven

Er is uitputting van EZK naar LNV overgeheveld voor de materiële kosten voor de gedeelde stafdirecties van voormalig EZ.

Toelichting op de ontvangsten

Ook de ontvangsten zijn de gedeelde onderdelen worden verdeeld over EZK en LNV. Met de slotwetmutatie worden de gerealiseerd ontvangsten overgeheveld.

Artikel 41 Nominaal en onvoorzien**(bedragen x € 1.000)**

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2)+ (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie
VERPLICHTINGEN	2.500	47.115	-49.615	0	
UITGAVEN	2.500	47.115	-49.615	0	
41.10 Prijsbijstelling	0	19.184	-19.184	0	
41.20 Loonbijstelling	0	29.762	-29.762	0	
41.30 Onvoorzien	0	669	-669	0	
41.40 Nog te verdelen	2.500	-2.500	0	0	

Toelichting

Op artikel 41 Nominaal en onvoorzien worden geen uitgaven gedaan. Bij 2^e suppletoire begroting 2018 is de loon- en prijsbijstelling toegedeeld aan de relevante artikelen.

Artikel 42 Apparaat

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2)) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN	41.354			41.354	126.989	85.635
UITGAVEN	41.354			41.354	126.989	85.635
Personele uitgaven	35.303			35.303	69.108	33.805
- waarvan eigen personeel	28.216			28.216	60.152	31.936
- waarvan externe inhuur	1.207			1.207	2.426	1.219
- waarvan overige personele uitgaven	5.880			5.880	6.530	650
Materiële uitgaven	6.051			6.051	57.881	51.830
- waarvan ICT*	802			802	4.444	3.642
- waarvan bijdrage aan SSO's (exclusief DICTU)	2.674			2.674	14.825	12.151
- waarvan SSO DICTU					24.856	24.856
- waarvan overige materiële uitgaven	2.575			2.575	13.756	11.181
ONTVANGSTEN	1.500			1.500	5.550	4.050

* Het totaal van de ICT-uitgaven van het kerndepartement en buitendiensten bestaan uit de ICT-uitgaven geraamd onder de post materiële uitgaven en de bijdrage aan de SSO DICTU.

Toelichting op de verplichtingen en uitgaven

Naar aanleiding van het Regeerakkoord is het voormalig Ministerie van Economische Zaken opgedeeld in het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). Bij nota van wijziging is het budget voor de beleidsmedewerkers van LNV overgeheveld van artikel 40 naar artikel 42 ([Kamerstuk 34 775, XIII, 8](#)). Bij de herinrichting naar twee departementen is besloten dat EZK en LNV gemeenschappelijk diensten afnemen van een aantal stafdirecties.

Gedurende 2018 waren EZK en LNV nog te sterk met elkaar verweven om een boekhoudkundige uitsplitsing van alle apparaatsuitgaven te kunnen maken. In 2018 heeft de uitputting van deze onderdelen daarom volledig plaatsgevonden op het apparaatsartikel 40.

Op basis van een tevoren afgesproken verdeelsleutel (EZK: 57%, LNV: 43%) zijn bij Slotwet de gerealiseerde uitgaven, verplichtingen en ontvangsten van de gemeenschappelijke diensten toegewezen aan de apparaatsartikelen van EZK (40) en LNV (42).

Personele uitgaven

Bij Slotwet worden de uitgaven voor de gemeenschappelijke diensten toegevoegd aan artikel 42.

Materiële uitgaven

Bij Slotwet worden de uitgaven voor de gemeenschappelijke diensten toegevoegd aan artikel 42.

Toelichting op de ontvangsten

Bij Slotwet worden de ontvangsten voor de gemeenschappelijke diensten toegevoegd aan artikel 42.

Artikel 43 Nominaal en onvoorzien

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand na ISB	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2)) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschillen (+ of -)
VERPLICHTINGEN		64.755	-55.257	9.498	0	-9.498
UITGAVEN		64.755	-55.257	9.498	0	-9.498
43.10 Prijsbijstelling			2.460	2.460	0	-2.460
43.20 Loonbijstelling			1.131	1.131	0	-1.131
43.30 Onvoorzien		64.755	-58.848	5.907	0	-5.907
43.40 Nog te verdelen						

Toelichting

Bij de 1^e suppletoire begroting 2018 is de loon- en prijsbijstellingstranche 2018 en de eindejaarsmarge over 2017 uitgekeerd. Deze bijstellingen zijn bij de 2^e suppletoire begrotingswet 2018 toebedeeld naar de relevante onderdelen. Daarnaast zijn op dit artikel bij eerste suppletoire begroting middelen toegevoegd ten behoeve van de (her)inrichting EZK/LNV. Voor 2018 was dit een bedrag van € 50 mln ten behoeve van personeel en materieel, ICT-investeringen en het dekken van diverse uitvoeringsproblematiek, zie hiervoor onder meer [Kamerstuk 34 775, nr. 8](#) over de oprichting van het Ministerie van LNV. De middelen zijn bij tweede suppletoire begroting verdeeld over de begroting, grotendeels ten gunste van het niet-beleidsartikel apparaat waar zowel de personeels- als ICT-uitgaven worden verantwoord. Van de voor 2018 geraamde kosten is een deel niet uitgeput. Het gaat om ICT uitgaven en middelen verkregen voor loon en prijs bijstelling. Het bedrag van 9,4 mln is bij Slotwet vrijgevalten ten gunste van de algemene middelen. Oorzaak van de ICT meevaller is gelegen in de zware inzet op een goede governance, sterke sturing op financiën, beperkte externe inhuur en diverse 'voordeligere' keuzes die gedurende het traject konden worden gemaakt (systemen hoefden bijvoorbeeld minder dan vooraf gedacht fysiek te worden gescheiden).

Diergezondheidsfonds (DGF)

(bedragen x € 1.000)

	(1) Stand vastgestel de begroting 2018	(2) Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	(3) Mutaties 2 ^e suppletoire begroting 2018	(4)=(1)+(2)) + (3) Totaal geraamd	(5) Realisatie	(6)=(5)-(4) Slotverschillen (+ of -)
01 Bewaking en bestrijding van dierziekten en voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen						
Verplichtingen	34.507	19.396	1.001	54.904	32.997	-21.907
Uitgaven	34.507	19.396	1.001	54.904	31.584	-23.320
Beginsaldo		19.396		19.396		-19.396
Programma-uitgaven	34.507		1.001	34.507	31.584	-2.923
Opdrachten	34.507	0	1.001	35.508	31.584	-3.924
1. Bewaking van dierziekten	18.811		180	18.991	19416	425
2. Bestrijding van dierziekten	13.436		471	13.907	9.972	-3.935
3. Voorkomen en verminderen van welzijnsproblemen				0		
4. Overig	2.260		350	2.610	2.196	-414
Ontvangsten	34.507	19.396	-2.795	51.108	35.305	-15.803
Beginsaldo*		19.396		19.396		-19.396
Ontvangsten van LNV	10.217	0	-5830	4.387	4.387	0
Ontvangsten van EU m.b.t. AI en salmonella bewaking en bestrijding	2.750	0	1338	4.088	566	-3.522
Ontvangsten van sector	21540	0	1.697	23.237	30.352	7.115

* Conform de vigerende systematiek is bij Voorjaarsnota het eindsaldo DGF 2017 toegevoegd aan het lopende begrotingsjaar 2018.

Toelichting op de verplichtingen en de uitgaven

Voor bewaking is € 0,4 mln meer uitgegeven dan begroot. Dit verschil wordt veroorzaakt door hogere kosten voor vogelgriep testen in 2018 ad € 0,9 mln en lagere uitgaven voor het monitoringsprogramma voor AI, NCD, Mycoplasma en niet zoönotische salmonella ad € 0,55 mln. Het contract voor de vogelgriep testen is na vaststelling van de begroting 2018 gesloten. De lagere uitgaven voor het genoemde monitoringsprogramma worden veroorzaakt doordat de eindafrekening voor deze opdracht over 2018 nog niet betaald is.

Toelichting op de ontvangsten

De ontvangsten vanuit de EU zijn € 3,5 mln lager dan eerder verwacht. Dit komt door een terugvordering op eerdere ontvangsten voor het vaccinatieprogramma salmonella ad € 1,9 mln. Verder zijn verwachte bijdrages voor AI monitoring/bestrijding ad € 1,6 mln nog niet ontvangen. Deze inkomsten worden in 2019 verwacht. De ontvangsten vanuit de sectoren zijn € 7,1 mln hoger dan begroot. Dit komt vooral doordat verwacht werd dat er als gevolg van de fipronil crisis veel pluimveehouders uitstel van betaling zouden aanvragen en pas in 2019 de heffing zouden voldoen. Toch hebben veel pluimveehouders de heffing voor dekking van tekorten uit voorgaande jaren ontstaan door de vogelgriepuitbraken reeds in 2018 voldaan.